

เอกสารส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาอาชีพ

ฮิต 12 ประเพณีและพิธีกรรม

ศูนย์การศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอด่านซ้าย

สำนักงานส่งเสริมการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัด

เลย สำนักงานส่งเสริมการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

เอกสารฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาอาชีพ สำหรับนักเรียน นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจทั่วไป มีเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาเรียนรู้ อีต 12 ประเพณีและพิธีกรรม มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตเกิดทักษะในการเรียนรู้อีต 12 ประเพณีและพิธีกรรมในท้องถิ่นของอำเภอด่านซ้ายโดยมีพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ บริบทอำเภอด่านซ้ายเกี่ยวกับ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมือง การปกครองในท้องถิ่นในอำเภอด่านซ้าย วิถีชีวิตของชาวอำเภอด่านซ้าย

ในการพัฒนาหลักสูตร/เนื้อหาในเอกสารประกอบการเรียนรู้ ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่คณะครู กศน.ที่ให้ข้อเสนอ ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตร/เนื้อหาดังกล่าวผู้จัดทำขอขอบคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้หวังว่าเอกสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อเจ้าหน้าที่ ครู กศน. นักศึกษาและผู้เกี่ยวข้องตลอดจนผู้สนใจทั่วไป ตามสมควร

กศน.อำเภอด่านซ้าย

สารบัญ

๗

หน้า

คำนำ

ก

สารบัญ

ข

ใบความรู้1 บริบทอำเภอด่านซ้าย

1-3

ใบความรู้2 ศาสนาและความเชื่อ

4-5

ใบความรู้3 ฮีต 12 ประเพณีและพิธีกรรมในรอบปี

6-25

ใบความรู้4 วิถีชีวิตของชาวอำเภอด่านซ้าย

26-29

บรรณานุกรม

30

ผู้จัดทำ

31

ใบความรู้ที่1 บริบทอำเภอด่านซ้าย

อำเภอด่านซ้ายเป็นอำเภอเก่าแก่ ก่อตั้งก่อนที่กรุงสุโขทัยจะเป็นราชธานี มีประวัติความเป็นมาอยู่

2 ประการ คือ

1. ด่านซ้ายตั้งอยู่ทางด่านซ้ายของเมืองบางยาง(เชื่อว่าตั้งอยู่ในอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ในปัจจุบัน) ซึ่งพ่อขุนบางกลางท้าว เจ้าเมืองบางยาง ตั้งขึ้นเป็นเมืองหน้าด่าน และเรียกว่า “เมืองด่านซ้าย”
2. มาจากคำว่า “ด่านช้าง” ซึ่งในสมัยโบราณพื้นที่บริเวณนี้มีช้างป่าชุกชุม เทียวหากินไปมา และหากินดินโป่ง อยู่ระหว่างป่าภูหลวง ป่าโป่งลิงคั่น ป่าเขตเมืองลานช้าง แขวงเมืองไชยบุรี ประเทศลาว คนในสมัยนั้นจึงเรียกว่า “ด่านช้าง” ต่อมาเพี้ยนเป็น “ด่านซ้าย”

ที่ตั้ง

สันนิษฐานตามประวัติศาสตร์ว่า พ่อขุนบางกลางท้าวเจ้าเมืองบางยาง ได้ตั้งเมืองหน้าด่าน เพื่อประชิดเขตแดนขอม แต่เดิมนั้น ด่านซ้ายตั้งอยู่ในเขตปกครองของมณฑลพิษณุโลก จนกระทั่งเปลี่ยนมาเป็นอำเภอ ต่อมาได้มาอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดเลย ตามประกาศของกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 4 มกราคม 2450 จนถึงปัจจุบัน

ที่ตั้งและอาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีลำน้ำเหือง เป็นเส้นกั้น อาณาเขตพรมแดนและติดต่อกับตำบลลาดค่าง อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลวังบาล ตำบลบ้านเนิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลลาดค่าง ตำบลร่องจิก อำเภอภูเรือ ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ตำบลเล็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ตำบลนาเห้ว ตำบลนาพึ่ง และตำบลนามาลา อำเภอนาเห้ว จังหวัดเลย

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ประกอบด้วยภูเขาสลับซับซ้อน มีที่ระหว่างหุบเขาบางแห่งเป็นที่ราบสูง ลุ่มๆ ดอนๆ โดยเฉพาะที่ตั้งอำเภอมีภูเขาขนานอยู่ทั้งสามด้าน คือด้านทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก และมีที่ราบแคบ ๆ ยาวไปทางทิศเหนือ ซึ่งมีเทือกเขาอยู่ทั้งสองข้าง พื้นที่ทางทิศตะวันออก ทิศใต้และทิศตะวันตก มีภูเขาสูงมาก ภูเขาส่วนมากเป็นภูเขาหินและภูเขาทราย เฉลี่ยมีพื้นที่ราบประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ ของพื้นที่ทั้งหมด ระหว่างหุบเขามีที่ราบสำหรับทำนา ส่วนตามเชิงเขาเป็นที่ราบและที่ลาดเหมาะสำหรับทำไร่ ปลูกพืชต่างๆ เช่นข้าวโพด ถั่วลิสง ถั่วแดง ฝ้าย ฯลฯ และปลูกพืชยืนต้น เช่นมะม่วง ลำไย มะขาม เป็นต้น พื้นดินเป็นดินร่วนและดินปนทราย ตามภูเขามีป่าเบญจพรรณอยู่ทั่วไป

ลักษณะภูมิอากาศ

ในเขตอำเภอด่านซ้ายแบ่งออกได้ 3 ฤดู คือ

1. ฤดูฝน ฝนตกชุกระหว่างเดือนมิถุนายน ถึงเดือนตุลาคม
2. ฤดูหนาว อากาศหนาวจัดตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ถึง กุมภาพันธ์ บางปีอากาศหนาวจัด อุณหภูมิ

ลดลง ถึง 0 องศา

3. ฤดูร้อน อากาศร้อนจัดตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคม

ประเพณี, การละเล่น

อำเภอด่านซ้าย ประชาชนส่วนใหญ่มัวยึดมั่นในฮีตสิบสองคองสิบสี่ และประเพณีอื่นๆ คล้ายประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั่วไป นอกนี้มีประเพณีที่ปฏิบัติกันมาช้านานและปฏิบัติกันทุกปี ได้แก่ งานสมโภชและงานนมัสการพระธาตุศรีสิงห์ ซึ่งจัดในวันเพ็ญเดือนหกของทุกปีและงานบุญหลวง ซึ่งนำเอาบุญพระเวสสันดรและบุญบั้งไฟมาจัดรวมกัน นิยมจัดในเดือนแปดข้างขึ้น ในงานจะมีการละเล่นชนิดหนึ่ง โดยมีการใส่หน้ากากที่หน้าตาน่าเกลียด น่ากลัวและสวมชุดที่รุ่มร่ามประกอบการละเล่นอย่างสนุกสนาน เรียกว่า ผีตาโขน ซึ่งเป็นงานที่จัดอย่างใหญ่โต ทั้งเป็นงานแปลกและป็นงานที่น่าสนใจของประชาชนทั่วไป และที่บ้านดวบคือ ตำบลกกสะทอน เป็นหมู่บ้านของชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ซึ่งเป็นชาวเขาเพียงหมู่บ้านเดียวในจังหวัดเลย ชาวเขาบ้านดวบคือ จะมีประเพณีและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง นับถือผี และมีประเพณีที่สำคัญ คือประเพณีปีใหม่ ซึ่งจะมีการละเล่นสะบ้ากัน

ประเพณีการละเล่นที่สำคัญ

1. พิธีสมโภชและงานนมัสการพระธาตุศรีสองรักจัดช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปี
2. ประเพณีการละเล่นผีตาโขน (บุญหลวง) จัดช่วงเดือนมิถุนายน ถึงเดือนกรกฎาคมของทุกปี
3. งานประเพณีปีใหม่มะขามขาว บ้านดงบักอ ตำบลกกสะทอนจัดขึ้นช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี

ศาสนา

จำนวนวัด 95 หมู่บ้าน ประชาชนนับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 99 ประชาชนนับถือศาสนาอื่นๆ ร้อยละ 1

โบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ

1. พระธาตุศรีสองรัก	ตั้งอยู่ตำบลด่านซ้าย
2. วัดโพนชัย	ตั้งอยู่ตำบลด่านซ้าย
3. เจดีย์ศรีภูมิ	ตั้งอยู่ตำบลนาหอ

ใบความรู้ที่ 2 ศาสนาและความเชื่อ

ศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งในสังคม ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ คือ หลักธรรมคำสอน พิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเชื่อนั้น และความเชื่อ และวิธีการปฏิบัติในชีวิตประจำวันศาสนามีบุคลากรทางศาสนาเป็นผู้สั่งสอนหลักธรรม ประกอบพิธีกรรม และเป็นผู้บริหารจัดการในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาศาสนาในสังคมไทยมีหลายศาสนา คือ พุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาของชาวจีน และศาสนาของชาวเขบางครั้งเรียกว่า ความเชื่อของชาวจีน และความเชื่อของชาวเขา เนื่องจากเห็นว่า ไม่มีโครงสร้างสถาบันทางศาสนาอย่างเด่นชัด มีขนาดเล็ก และกระจัดกระจายไปตามกลุ่มคนในที่ต่างๆ โดยไม่มีความเชื่อมโยงกันเป็นระบบเหมือนศาสนาอื่นๆ ศาสนาเป็นเรื่องความเชื่อศรัทธาในหลักธรรมคำสอน ซึ่งให้คำอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิต ความเป็นมา ความเป็นอยู่ และความเป็นไป อธิบายอดีต ปัจจุบัน และอนาคต อธิบายสาเหตุของปัญหาต่างๆ ทำให้เกิดความสงบ และความหวังในชีวิต

พิธีกรรมคือ การแสดงออกถึงความเชื่อเหล่านี้ ตั้งแต่คนเกิดมา จนถึงตาย มีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมตามฤดูกาล ตามเทศกาล หรือวันสำคัญที่ศาสนา และประเพณีได้กำหนด และกระทำสืบต่อกันมา พิธีกรรมเหล่านี้ นอกจากจะให้ความหมายเกี่ยวกับชีวิตแล้ว ยังเป็นการกระชับความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ด้วยกัน และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทำให้หลักธรรมคำสอน และกฎเกณฑ์ต่างๆ ของศาสนา ได้รับการเคารพนับถือ และปฏิบัติตาม ความเชื่อในศาสนาแสดงออกในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้นับถือศาสนานั้นๆ ซึ่งมีกฎหรือบัญญัติ ที่เรียกชื่อต่างๆ กันเป็นแนวทาง อย่างเช่น พุทธศาสนามีศีล ๕ และหลักศีลธรรม จริยธรรม หลายประการตามในพระไตรปิฎก ศาสนาคริสต์มีบัญญัติ ๑๐ ประการ และบทบัญญัติอื่นๆ ที่ปรากฏในพระคัมภีร์ไบเบิล ศาสนาอิสลามมีหลักเกณฑ์อย่างละเอียด ในการดำเนินชีวิต ในทุกด้าน เหล่านี้เป็นต้น

ชาว อ.ด่านซ้าย จ.เลย จัดพิธีกรรม บุญเลี้ยงหอ สืบสานความเชื่อโบราณที่ยึดถือมากกว่า 450 ปี

ที่ศูนย์วัฒนธรรมบ้านเด่น บ้านเจ้าพ่อกว่น อ.ด่านซ้าย จ.เลย ได้มีการจัดงานประเพณีเลี้ยงหอใหญ่และหอเล็ก โดยมีเจ้าพ่อกว่น (นายถาวร เชื้อบุญมี) และเจ้าแม่นางเทียม พร้อมด้วยพ่อแสน นางแดง ลูกผึ้ง ลูกเทียน และชาวบ้านที่ศรัทธาจากจังหวัดเลยและจังหวัดใกล้เคียง ร่วมประกอบพิธีกรรมกว่า 2,000 คน

บุญเดือนเจ็ด หรือ บุญซำฮะ หนึ่งในงานบุญ ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ของชาวอีสานโดยทั่วไป หมู่บ้านแทบทุกหมู่บ้านในภาคอีสานจะมี "คอนปู่ตา" ซึ่งเป็นป่าสงวนของชาวบ้านอยู่ติดกับหมู่บ้าน โดยมีความเชื่อว่าบริเวณคอนปู่ตา เป็นที่อยู่อาศัยของผีบรรพบุรุษของหมู่บ้านให้ถือเป็นสิ่งหวงห้ามที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีการทำบุญเดือนเจ็ด ตรงกับขึ้น 9 ค่ำ ของทุกปี ชาวด่านซ้ายและจังหวัดใกล้เคียง เรียก "บุญเลี้ยงหอยหลวง" แต่เป็นการการะดวงวิญญาณบรรพบุรุษที่มาสว่างเจดีย์ศรีสองรักโดยมี "เจ้าพ่อกวน" เจ้าแม่นางเทียม แสน นางแตง ลูกผึ้ง ลูกเทียน ไพร่น้อย และประชาชน ร่วมประกอบพิธีกรรม

นายถาวร เชื้อบุญมี (เจ้าพ่อกวน) กล่าวว่า บุญเลี้ยงหอยหลวง เป็นประเพณีปฏิบัติสืบเนื่องกันมากกว่า 450 ปี กำหนดในวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 7 ถ้าปีไหนตรงกับวันพุธ จะเลื่อนไปทำในวันขึ้น 10 ค่ำแทน เนื่องด้วยวันพุธเปรียบเสมือนวันของพระพุทธเจ้า เป็นวันบูชาพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ จะละเว้นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต สุราเมรัย และถือศีลเป็นสำคัญ ซึ่งปีนี้ตรงกับ วันที่ 23 - 26 พฤษภาคม 2561 โดยวันที่ 23 พฤษภาคม เป็นวันรวม ชาวบ้านส่วนใหญ่จะทยอยเดินทางมาพร้อมสัมภาระ เสื้อผ้า นำข้าวสารเอามารวมกันเพื่อหุงหาอาหารเลี้ยงดูกันจนกว่าจะเสร็จสิ้นพิธีรวม 3 วัน นอกจากนี้ต้องนำไก่ หมู ตัวตุน ไข่เป็ด ไข่ไก่ เหล้ามาเช่นไหว้ เพื่อแก้บนตามที่มิไครบนไว้ตลอดปีที่ผ่านมา ในวันที่ 24 พฤษภาคม อันเป็นวันแรกเริ่มพิธี ตั้งแต่เวลา 6 โมงเช้า ผู้คนที่มาร่วมงานต้องนั่งขาวห่มขาวมารวมตัวกันที่บ้านเจ้าพ่อกวน

โดยเจ้าพ่อกวน จะเดินนำไปประกอบพิธีกรรมกันที่หอยหลวง ตามเส้นทางเดิมที่ใช้เดินมาแต่โบราณ จะมีพิธีฆ่าควาย เชิญวิญญาณเจ้าเมืองวัง เข้าทรงเจ้าพ่อกวน และทำพิธีบูชาสักการะ ห้ามมิให้ส่งเสียง พุดคุย หรือออกนอกบริเวณจนกว่าจะเสร็จพิธี ส่วนใน วันที่ 25 พฤษภาคม เป็นพิธีเลี้ยง "หอน้อย" หรือหอยเจ้าแสนเมือง ตั้งอยู่ที่บ้านเด่น ริมน้ำหมัน ในเขตเทศบาลตำบลด่านซ้าย ห่างจากบ้านเจ้าพ่อกวน ประมาณ 500 เมตร เป็นสถานที่สังคีตดวงวิญญาณของเจ้าแสนเมือง เจ้านายฝ่ายขวา เจ้าเมืองรุ่นแรก ที่อพยพมาจากอาณาจักรล้านช้าง มาปกครองเมืองด่านซ้าย พิธีกรรมคล้ายวันเลี้ยงหอยหลวง เป็นพิธีถวายไก่ต้ม หมูต้ม ที่ชาวบ้านได้บนไว้พร้อมจะนำด้ายสีขาวเข้าร่วมในพิธี นำกลับไปบ้านผูกข้อมือให้กับลูกหลานเพื่อเป็นสิริมงคลในชีวิต หลังเสร็จพิธีเลี้ยงหอยหลวง ในช่วงเย็นจะมีพิธีกรรมที่บ้านเจ้าพ่อกวน แจ่งแก้ดวงวิญญาณเจ้าเมืองว่า พิธีเลี้ยงหอยในปีนี้ได้เสร็จลงแล้ว เป็นอันเสร็จพิธี ความเชื่อ ความศรัทธา และยึดมั่น ในขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องกันมากกว่า 450 ปี ที่ยังคงอยู่ในจิตใจของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย บน "ดินแดนแห่งสัจจะและไมตรี

ใบความรู้ที่ 3 อิต 12 ประเพณีและพิธีกรรมในรอบปี

ชีวิต ประเพณีและความเชื่อหัวใจหลักของวัฒนธรรมลุ่มน้ำหมัน

ความเชื่อของคนลุ่มน้ำหมันมีทั้งความเชื่อในพุทธศาสนา โดยมีวัดประจำหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน กล่าวคือ บ้านด่านซ้ายมีวัดโพธิ์ชัย บ้านนาเวียงมีวัดโพธิ์ศรี และบ้านนาหมื่นมีวัดศรีภูมิ

นอกจากนี้ยังมีความเคารพและศรัทธาในองค์พระธาตุศรีสองรัก ที่สำคัญยังคงเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติต่าง ๆ มากมาย เช่นความเชื่อเรื่องผีและหอเจ้าบ้านของหมู่บ้าน ความเชื่อเรื่องการถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติของชาวด่านซ้าย ในสมัยก่อนเชื่อว่าตามป่า ภูเขา ถ้ำ แม่น้ำ ห้วยหนองคลองบึง และตามบริเวณหมู่บ้านจะมีผีดวงวิญญาณของสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ ผู้ใดละเมิดหรือไม่เคารพจะได้รับอันตราย เจ็บไข้ได้ป่วย หรือประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ นานา

หากครอบครัวใดเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยก็อาจจะไปหาหมอยาม หรือหมอตรวจดวง หากหมอยามทั่วๆ ทั่วว่ามีเหตุมาจากผีนั่นใดคนหนึ่งจะทำให้เจ็บป่วยไข้ ญาติผู้ป่วยจะบอกกล่าวขอขมาลาโทษ แล้วนำเครื่องเซ่นพวกข้าวปลาอาหารทั้งหวานและกลาวไปเซ่นไหว้ผีตามที่หมอยามอ้างถึงปัจจุบันความเชื่อต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องผียังคงปรากฏในโลกทัศน์ทางความเชื่อของคนรุ่นผู้ใหญ่อยู่ เพียงแต่ธรรมเนียมปฏิบัติในเรื่องความเชื่อไม่เข้มงวดเท่าสมัยก่อน ในขณะที่เด็กรุ่นใหม่ส่วนใหญ่กลับเห็นว่าเป็นเพียงเรื่องเล่าของคนรุ่นก่อนมากกว่าที่จะเป็นเรื่องจริง แต่ก็ไม่ถึงกับลบหลู่

ส่วนความเชื่อในรอบปีมีกัมมสัมพันธ์กับการทำนาและวิถีชีวิตทางการเกษตร รวมทั้งยังเป็นที่พึ่งทางจิตใจเมื่อยามเจ็บไข้ได้ป่วยหรือได้รับความเดือดร้อน คนในลุ่มน้ำหมันก็มักจะบนบานศาลกล่าวและแก้บน (แก้บน) ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้คนลุ่มน้ำหมันประกอบพิธีกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมในรอบปีและวัฏจักรชีวิตที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่น ดังเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมฮิลิบสองเป็นธรรมเนียมปฏิบัติทั่วไปในท้องถิ่นอีสาน อีกทั้งชาวบ้านยังผนวกพิธีกรรมท้องถิ่นเข้าไปเป็นข้อปฏิบัติด้วย เช่นงานไหว้เจ้าเมืองวังเดือน ๔ งานไหว้เจ้าเมืองกลางเดือน ๕ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ชุมชนลุ่มน้ำหมันแต่ละหมู่บ้านยังมีทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกันของชุมชน เช่นความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียม และงานบุญเรื่องไหว้พระธาตุศรีสองรัก ขณะเดียวกันก็มีงานบุญประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชน เช่น งานไหว้ภู่อังล้ง บ้านนาเวียง และงานไหว้ภูผาแดง บ้านนาหอ เป็นต้น ส่วนประเพณีสำคัญทางศาสนาจะร่วมกันจัดที่วัดประจำชุมชน แต่เนื้อหาโดยหลักๆมีลักษณะคล้ายๆกัน กล่าวคือ เป็นประเพณีของหมู่บ้านที่มีมาแต่โบราณของทั้ง ๒ หมู่บ้าน แต่ชาวบ้านหมู่บ้านอื่นที่เคารพศรัทธาหรือมีความเชื่อต่อภู่อังล้งและภูผาแดงก็นิยมเดินทางเข้ามาประกอบพิธีกรรมเช่นเดียวกัน และจะประกอบในเดือน ๘ โดยบ้านนาเวียงจะทำก่อนบ้านนาหอประมาณ ๑ สัปดาห์

ทั้งนี้ชาวบ้านเชื่อว่าทั้งภู่อังล้งและภูผาแดงเป็นที่สิงสถิตวิญญาณลูกแก้ว(ประเภทหนึ่ง) ที่ช่วยเหลือให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข หมดเคราะห์ และทำการเกษตรได้ผล ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ คนเริ่มให้ความสำคัญน้อยลง เห็นได้จากจำนวนชาวบ้านที่ขึ้นไปบูชาภูผาลดลงอย่างสิ้นเชิงจากสมัยก่อนที่ผู้คนนิยมขึ้นไปเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชาวบ้านได้รับการศึกษามากขึ้นจึงเปลี่ยนแปลงอาชีพไปทำงานด้านอื่นที่ไม่ใช่ภาคเกษตร เช่น รับราชการ และเป็นลูกจ้าง เป็นต้น จึงไม่มีเวลาว่างพอที่จะมาร่วมงานดังกล่าว อย่างไรก็ตามทางหมู่บ้านยังคงปฏิบัติสืบสานประเพณีนี้อยู่อย่างต่อเนื่องทุกปี นอกจากนี้ยังพบว่าสาเหตุที่ชาวบ้านไม่นิยมขึ้นบูชาภูมทั้งสอง เพราะสถานที่ที่อยู่บนภู ต้องเดินทางไกลขึ้นเขา การเดินทางลำบาก ทำให้คนเดินขึ้นเขาไม่ไหว สะท้อนให้เห็นว่ายุคปัจจุบันชาวบ้านคุ้นเคยกับการนั่งรถ ไม่ต้องเดินทางด้วยเท้าไปไหนไกลๆต่างจากสมัยก่อนที่ต้องอาศัยการเดินเท้าเป็นหลัก คนสมัยก่อนจึงมีความอดทนสูงกว่า

ประเพณีบุญหลวง (ด่านซ้าย) โดยทั่วไปงานบุญหลวงของชาวอีสานจะจัดขึ้นช่วงเดือน ๔ ของทุกปี แต่ที่ด่านซ้ายจะจัดในเดือน ๘ เป็นประเพณีสำคัญและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นด่านซ้าย มีรายละเอียดดังนี้

งานบุญหลวงบ้านนาเวียง จะจัดหลังงานบุญหลวงวัดโพนชัย บ้านด่านซ้าย เหตุที่ถือเช่นนี้เพราะถือว่าวัดโพนชัยเป็นวัดเก่าแก่ของอำเภอด่านซ้าย ต้องให้วัดเก่าแก่ประกอบพิธีก่อน เดิมพิธีทำบุญหลวงจะให้กวนจ้ำและพระภิกษุปรกษาหารือเพื่อเลือกวันที่จะประกอบพิธีกรรม แต่ปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดพิธีงานบุญหลวงด้วย เมื่อหาหรือกำหนดวันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงมีการประชุมในส่วนของชาวบ้านเพื่อจัดเตรียมความพร้อมเพียงข้างของเครื่องใช้ต่างๆ ที่จะนำมาประกอบพิธีในวันงาน โดยทั่วไปงานบุญหลวงจัดขึ้น ๔ วันคือ วันแรก เรียกว่า วันแต่งวัด วันที่สอง เรียกว่า วันโสม วันที่สามคือวันแห่พระ และวันสุดท้ายคือวันฟังเทศน์

วันแรกหรือ วันแต่งวัด ชาวบ้านจะนำกล้วย อ้อย เมี่ยง หมาก ฐูป เทียน ปืน ดาบ ข้าวตอก ดอกไม้ และ โองน้ำเพื่อใช้ทำน้ำมนต์ที่พระจะเทศน์ตลอด ๑ วัน ๑ คืน ในวัดสุดท้าย ฝ่ายชายจะช่วยกันประดับประดาโจง ทำ ดอกบัว ทำดอกธนู และทำดาบ เสร็จแล้วจึงมาแต่งกระทรงเพื่อทำเครื่องร้อยเครื่องพันไว้ไว้วันเลิกงาน ขณะที่ฝ่าย หญิงจะช่วยกันทำกลุ่มหนึ่งวามสะอาด และช่วยกันเย็บ “ ธงพันชั้น ” ที่ใช้เศษผ้าหลายผืนหลากสีมาเย็บ แล้ว ช่วยกันติดสายรุ้งรอบศาลาและรอบลานวัด ฝ่ายหญิงอีกกลุ่มหนึ่งจะช่วยกันเตรียมกับข้าวเพื่อไว้ต้อนรับแขกจาก หมู่บ้านต่างๆที่จะนำภัตตาหารเทศน์มาถวาย นอกจากนี้ยังต้องจัดเตรียมสถานที่ที่จะใช้ให้พระให้เรียบร้อยด้วย เพื่อที่ระหว่างงานของวันต่างๆ ชาวบ้านจะได้สนุกสนานเฮฮากันเต็มที่ ไม่เช่นนั้นงานคงดำเนินไปได้ไม่สะดวก ข้อสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ หากไม่ปฏิบัติตามก็จะทำให้ผิดธรรมเนียม

เสร็จจากการแต่งวัดแล้ว ข้างฝ่ายผู้เฒ่าผู้แก่จะเตรียมอาบน้ำอาบท่า กระทบกินข้าวเย็นเสร็จ จะ เตรียมจัดที่นั่งนอน ไม่ว่าจะเป็นหมอน ผ้าห่ม ผ้านวม และห้วขันหมากมานอนที่ศาลาวัดเพื่อเตรียมเบิกอุทิศในเช้า มีดของวันโฮม ประมาณทุ่ม สองทุ่มคนเฒ่าคนแก่จะเดินทางมาถึงที่วัด ใครมาก่อนก็จะเตรียมห้อง กลอง และ ฉาบ ตีรอกอยคนที่อยู่ทางบ้าน เขาเรียกกันว่า “ ตีฆ้องตีกล้อง โฮมคน โฮมพ่อ และโฮมแม่ ” ให้ออกมาร่วมงาน กันที่วัด เพื่อรอการเบิกอุทิศประมาณตีสี่ตีห้าของวันโฮมในงานบุญหลวง แต่กว่าจะถึงเวลาเบิกอุทิศก็หลาย ชั่วโมง ชาวบ้านหลายคนจึงง่วงนอน ผู้เฒ่าผู้แก่หรือหนุ่มสาวก็ต้องช่วยกันร้องรำทำเพลงอยู่บนศาลาวัดตลอด คืน

วันโฮม กระทบถึงเวลาอันสมควรที่จะเตรียมการเบิกอุทิศ ฝ่ายคณะกรรมการวัดจะจัดคนไปเฝ้า ประตูวัดว่าที่ทางเข้าออก ไม่ให้คนนอกเข้ามาในขณะที่ทำพิธีเบิกอุทิศ และไม่ให้คนในออกไปข้างนอกวัดด้วย เช่นกัน พุดง่าย ๆ ว่าคนในห้ามออกคนนอกห้ามเข้า เวลาเบิกอุทิศถ้ามีคนเข้าออกในบริเวณวัด หรือแม้กระทั่ง สัตว์ก็ตาม ถือเป็นสิ่งต้องห้าม เพราะหากปล่อยให้เข้ามาในงานได้ จะก่อให้เกิดเรื่องไม่ดี เช่น อาจจะเกิดการ ทะเลาะวิวาทกัน หรือ เรื่องอื่นๆ ดังนั้นผู้ดูแลประตูเข้าออกต้องตรวจตราอย่างระมัดระวัง จนกว่าการเบิกอุทิศ จะเสร็จเรียบร้อยจึงจะเลิกเฝ้าได้

หนึ่งในพ่อแสนทำพิธีเบิกอุปลุต

จุดแรกของการเบิกอุปลุต จะมีผู้เฒ่าผู้แก่ โดยมีพราหมณ์ใส่ชุดสีขาวเดินนำหน้าตรงไปที่จุดทำพิธี อีกกลุ่มหนึ่งก็ห้ามข้งไปใหญ่ไปตีเวลา พิธีจะเสร็จเป็นจุดๆ ชาวบ้านที่ตีข้ง ตีกลอง และตีฉาบ ก็จะแห่ตามกันไป ระหว่างนั้นต้องเตรียมปิ่นยาวไว้ ๑ กระบอก

จุดแรกจะทำพิธีใช้เวลานานพอสมควร คือ ประมาณครึ่งชั่วโมง เมื่อทำพิธีสวดเสร็จก็ต้องให้ผู้มีหน้าที่เก็บหินเป็นตัวแทนของนางมัจฉาในแม่น้ำ แล้วโยนหินลงไปในแม่น้ำสามก้อน โดยคนงมต้องหาหินให้เจอทั้งสามก้อน งมครบสามก้อนแล้วจึงตีข้งใหญ่ ผู้ถือปิ่นต้องคอยดูว่าเมื่อทำพิธีเสร็จแล้วจะต้องคอยเตรียมปิ่นจนครบสามนัด เสียงข้ง เสียงกลอง เสียงฉาบ และเสียงผู้คนร้องทำการร้องไฮ้ แล้วจึงแห่ไปทำพิธีทั้งสี่มุมของวัด พอครบทั้งสี่มุมจึงทำการร่ำวงรอบวัดสามรอบ โดยให้กวนจ้ำและนางแตงผู้เป็นตัวแทนร่างทรงเจ้าทั้งหลายได้ร่ำเป็นปฐมฤกษ์

ขบวนแห่เจ้าพ่อกวนรอบองค์พระธาตุศรีสองรัก วัดโพธิ์ชัย ในงานบุญหลวง

ถึงเวลาเช้าวันใหม่เมื่อชาวบ้านกินข้าวกินปลาและทำงานบ้านเสร็จแล้ว จะเดินทางมารวมตัวกันเป็นกลุ่มที่วัดอีกครั้ง เพื่อจัดสรรเครื่องแต่งตัวที่ตกลงบนขันออกมาพ้อนรำกันบริเวณรอบวัด เสียงฆ้อง กลอง ฉาบ และแคน ตีเป็นจังหวะทำให้เกิดความคึกครื้นและเร้าใจ นอกจากนี้ยังมีการแข่งบุญ โดยจะมีการพูดเป็นคำที่สอคล้องกันเป็นจังหวะไปและจะมีผีตาโขนใหญ่ ผีตาโขนเล็ก

ผีตาโขนสมัยก่อนหน้าตาน่ากลัวมากไม่มีสีสันทสวยงามเหมือนปัจจุบัน มีหน้ากากเป็นกาบมะพร้าว หรือใช้หวดหนึ่งข้าวเก๋าๆขาดๆ ที่ไม่ใช่แล้วเอามาทำเป็นหัวผีตาโขน ผ้าก็ต้องเอาผ้าที่เก่าๆขาดๆเช่นกัน ส่วนเครื่องประดับแต่งกายเป็นแบบธรรมชาติพื้นๆ

สำหรับผ้าที่เอามาเย็บเป็นตัวเสื้อผีตาโขนจะเย็บด้วยมือ ใช้เข็มด้ายเย็บกันเป็นเดือนๆ ไม่ได้ใช้จักรเย็บเหมือนปัจจุบัน ผ้าจะใช้ผ้าที่นอนเก่าๆ ปลอกผ้านวมที่ไม่ใช่แล้ว หรือผ้าจีวรพระสงฆ์ที่ไม่ใช่แล้วมาเย็บประติดประต่อกัน

ชุดของผีตาโขนทั้งหน้ากากและเสื้อผ้าเป็นของธรรมชาติที่ไม่มีการแต่งเติมไม่มีสีสันท ผีตาโขนในสมัยก่อนจะเป็นผีตาโขนที่น่ากลัวมาก

คำว่า “ บุญหลวง ” ใครๆก็รู้ว่าผีตาโขน เมื่อ ก่อนเขาเรียกว่า “ ผีนำคน ” พอนานเข้าจึงเพี้ยนเป็นผีตาโขน ส่วนสาเหตุที่เรียกว่า ผีนำคน เพราะเวลาประกอบงานบุญหลวง ผีตาโขนจะคอยนำคนออกตลาดตอนดึก เวลาช่วงเช้าส่วนมากแม่ค้าจะเอาของไปขายที่ตลาดสด แม่ค้าจะเดินหาบกระบุงใส่ของไปขายที่ตลาดเช้าทุกวัน ผีตาโขนจะต้องคอยออกไปดักรับโมขของขายของแม่ค้าหรือที่แบ่งเอาไว้กิน บุคคลที่ใส่ผีตาโขนจะไม่มีใครรู้ว่าใคร แต่มีความรู้สึกว่าเป็นคนนั้นถ้าใครได้ใส่ผีตาโขนจะรู้สึกเท่และโก้มาก สำหรับหนุ่มๆสาวๆ เพราะไม่มีอะไรที่จะให้ชาวบ้านได้แสดงออกการละเล่น ผีตาโขนจะเล่นโดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่และเด็กจะไม่มีโอกาสเลย เด็กหนุ่มวัยรุ่นจะไม่มี โอกาสใส่เช่นกัน จะมีก็แต่คนแก่ เพราะเขาถือว่า “ เด็กปากบ่แล้วข้าว(ฟัน)บ่ดำ เล่นบุญบ่ได้ ไม่ดี ”

ผีตาโขนยุคต่างๆในอดีตจะใช้วัสดุที่มีตามธรรมชาติ มีอุปกรณ์สำคัญคือ หวดหนึ่งข้าว เย็บติดกับปลีมะพร้าว ใช้ไม้เนื้ออ่อนทำจุก ไม่มีการแต่งเติมสีสันทมากมายนัก เสื้อผ้าของผีตาโขนจะทำด้วยเศษผ้าและมุ้งเก่าๆ การทำหน้ากากผีตาโขนต้องแอบทำเพื่อไม่ให้ใครจำหน้าของตนเองได้ และเมื่อเสร็จงานแล้ว หน้ากากผีตาโขนจะต้องนำไปทิ้งน้ำ หากแต่ปัจจุบันผีตาโขนมีรูปแบบที่เปลี่ยนไปจากเดิมมาก โดยมีการนำวัสดุสมัยใหม่มาแต่งเติมลวดลายให้ดูมีสีสันท เช่น สีเรซิน ยูรีเทน แต่วัสดุที่ใช้ยังคงอนุรักษ์ของแบบเดิมอยู่ เสื้อผ้าผีตา

โขนมีการดัดแปลงมาใช้ผ้าลายไทย และผ้าสมัยใหม่ที่มีสีสันมากขึ้น การเต้นก็มีลีลาท่าและทำนองตามยุคสมัย

ผู้เล่นผิตาโขนมีอุปกรณ์การเล่นอยู่ ๒ อย่างเพื่อเป็นอาวุธประจำกาย คือ คาบหรือง้าว ที่ทำจากไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้จืด ไม้จำปา ส่วนด้ามของคาบมีการแกะสลักเป็นรูปอวยะเพศชาย และนิยมใช้สีแดงทางตรงปลายด้าม อีกสิ่ง คือ หมากกะลั่ง เป็นเครื่องดนตรีที่ทำให้เกิดเสียงดังในขณะที่มีการเต้นและออกท่าทาง (ปกติใช้แขวนคอวัวหรือควาย) บ้างจะใช้กระดิ่งกระพวนหรือกระป๋องที่บรรจุก้อนหินไว้ข้างใน

พัฒนาการรูปแบบหัวผิตาโขน (ซ้ายแบบอดีตที่ไม่มีสีสัน ขวาแบบปัจจุบัน)

จึงเห็นได้ว่าประเพณีการเล่นผิตาโขนของคนลุ่มน้ำหมันมีพัฒนาการสืบเนื่องมายาวนาน เดินจะเล่นตามแบบธรรมชาติ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปเมื่อทางราชการได้มองเห็นความสำคัญของประเพณีท้องถิ่น จึงได้ให้การสนับสนุนอนุรักษ์ และส่งเสริมงานประเพณีบุญหลวงให้เป็นที่รู้จักและแพร่หลายของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ

วันที่สามหรือ วันแห่พระ ทั้งคนและภิกษุจะมารวมตัวกันที่วัดเป็นจำนวนมาก เพราะชาวบ้านใกล้เคียงเดินทางมาร่วมงานบุญด้วย หนุ่มๆสาวจะแต่งตัวมาอวดกันในงาน ผู้บ่าวจะออกมาเที่ยวบ้านผู้สาวใครเป็นเจ้าของบ้านหรือเจ้าภาพต้องเตรียมอาหารการกินและเหล้ายาปลาปิ้งคอยต้อนรับแขกผู้มาเยือน พอถึงเวลาราวบ่ายสองโมงเริ่มเข้าสู่พิธีการแห่พระ ทางวัดจะจัดฝ่ายชายที่แข็งแรงไปหามพระหามพระพุทธรูปพระสงฆ์และสามเณร จากบริเวณที่คณะกรรมการกำหนดไว้ หลังจากนั้นจะเป็นหน้าที่ของพราหมณ์ที่ต้องทำพิธี

สู่ขวัญพระเวศ (มีพระพุทธรูปเป็นตัวแทน) หลังสิ้นสุดพิธีสู่ขวัญจะเตรียมหามภิกษุและสามเณรพร้อมแห่บังไฟ ตามด้วยขบวนแห่ของกลุ่มชาวบ้านที่มาร่วมงาน ขบวนแห่ดังกล่าวจะมีกวนจำเป็นผู้นำ ตามด้วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่และชาวบ้าน ระหว่างแห่พระ จะมีการตีฆ้องและกลองส่งเสียงให้ร้องจนครบสามรอบเป็นที่สนุกสนาน หลังจากนั้นพระภิกษุจะขึ้นไปศาลาเพื่อทำพิธีทางศาสนาให้แก่ผู้มาร่วมงาน ทางฝ่ายชาวบ้านเมื่อแห่พระเสร็จแล้วจะทำการจุดบังไฟแข่งกันว่าของใครสูงกว่ากันของใครสูงกว่าคนนั้นชนะเลิศ ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่ก็ไปฟังเทศน์ต่ออีก ๑ วัน ๑ คืน

ขบวนแห่พระเวศเข้าเมือง

วันสุดท้ายหรือ วันฟังเทศน์ ชาวบ้านจะเตรียมแห่ “ กันหลอน ” ส่วนทางวัดจะนิมนต์พระภิกษุวัดต่างๆ มาร่วมเทศน์เพราะพระภิกษุที่วัดในหมู่บ้านเทศน์ไม่ไหว เนื่องจากต้องสวดกันทั้งวันทั้งคืน แม้จะมีหลายรูป แต่บางรูปก็ยังไม่ไหว บางรูปยังบวชไม่ถึงเวลาเทศน์ พระภิกษุที่ขึ้นธรรมาสน์เทศน์ต้องจำพรรษาหลายพรรษา และต้องอ่านตัวธรรมที่อยู่ใบบานได้ ในตอนกลางวันจะมีกันหลอนของชาวบ้านเพื่อไปถวายพระที่วัด ก่อนถวายจะทำการแห่รอบหมู่บ้าน เพื่อให้พี่น้องชาวบ้านได้ทำบุญร่วมกันหลายๆคน ชาวบ้านเรียกว่า “ บุญแห่ไปบ้านโน้นบ้านนี้ ” พอคล้อยบ่ายชาวบ้านจึงแห่กันหลอนมายังวัด ถ้ากันหลอนแห่มาถวาย พระรูปใดที่กำลังเทศน์อยู่ถูกกันหลอนมาถวายพระรูปจึงรับไป คนที่แห่กันหลอนก็ยังไม่รู้ว่าที่ได้ทำกันหลอนนั้นพระภิกษุรูปใดจะ ได้รับ ชาวบ้านจึงได้เรียกกันว่า ดันกันหลอน พอถวายดันกันหลอนเสร็จแล้ว จะรอให้พระเทศน์เสร็จก่อน จากนั้นมีคณาภวักจะแต่งขันห้า ขันแปด พาญาติโยมทั้งหลายการวะเจ้าอธิการ พระพุทธ และพระสงฆ์ สิ้นสุดวัดฟังเทศน์แล้วคำพอดิ พอรุ่งเช้าวัดใหม่ก็ทำบุญตักบาตรต่อกันที่วัด เลิกแล้วก็ทำการแต่งกระทงเครื่องร้อยเครื่อง

พัน ขำพรสะตาส่งกระทงลงแม่น้ำหมัน เป็นอันเสร็จพิธีทั้งหมด พอเสร็จจากงานบุญหลวงหรืองานผี
ตาโขนแล้วก็เข้าพรรษาต่อ ฟังเทศน์กันทุกคืนต่อจนครบ ๑ เดือน แล้วจึงออกพรรษา

(งานบุญหลวงที่ด่านซ้ายจะจัดช่วงเดือน ๘ มี ๔ วัด คือ วัดโพนชัย ด่านซ้าย, วัดโพธิ์ศรี นาเวียง, วัดศรี
ภูมิ นาหอ และวัดศรีสะอาด หนามแพง ตามลำดับ)

ประเพณีไหว้ภู่อังล้ง

งานไหว้ภู่อังล้งเป็นงานประเพณีของหมู่บ้านนาเวียงที่มีมาแต่โบราณ แต่ชาวบ้านหมู่บ้านอื่นที่เคารพ
ศรัทธาหรือมีความเชื่อต่อภู่อังล้งก็นิยมเดินทางเข้ามาประกอบพิธีด้วยเช่นกัน กล่าวคือ เมื่อถึงเดือน ๘ วัน
อาสาฬหบูชาหรือก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน ชาวบ้านนาเวียงและหมู่บ้านใกล้เคียงจะไปตักบาตรทำบุญที่วัดเสร็จ
เรียนร้อยแล้ว กวนจ้ำ นางแตงและภิกษุสงฆ์ ๔ รูป จะร่วมกันเดินทางขึ้นไปยังภู่อังล้ง ในส่วนของชาวบ้านจะ
จัดเตรียมน้ำ กับข้าว และเครื่องที่จะนำไปแต่งสักการบูชาภู่อังล้ง ระหว่างทางก็จะดื่ม้อง ดิกลองและตีฉาบเป็นที่
สนุกสนาน เหนื่อยก็พักกันระหว่างทาง หายเหนื่อยก็เดินต่อ แต่มีข้อกำหนดว่าจะต้องเดินไปถึงภู่อังล้งก่อนเที่ยง
และระหว่างเดินขึ้นห้ามดื่มดื่มน้ำและกินอาหารเป็นอันขาด จึงต้องอาศัยความศรัทธาและอดทนสูง ดังนั้นหาก
ครอบครัวใดผู้เฒ่าผู้แก่ขึ้นไปไม่ได้ก็จะส่งลูกหลานเป็นตัวแทนขึ้นไปไหว้ภู่อังล้งแทน พอไปถึงสถานที่
ประกอบพิธีชาวบ้านจะช่วยกันแต่งเครื่องบูชา แต่งเครื่องร้อยเครื่องพัน และจัดหาใบไม้ใหญ่มาเย็บจอกให้ได้
๑๒๕ จอก เครื่องไหว้แต่ละจอกประกอบด้วยกล้วย อ้อย แกงส้ม แกงหวาน เมี่ยง หมาก เทียน ดอกไม้ ขนมห
หวาน เนื้อย่าง ปลาอย่าง ผลไม้ ข้าวโพด ข้าวต้ม ข้าวดอก ใบพลู ทั้งหมดที่กล่าวมานี้อย่างน้อยต้องมีอย่างละ ๑๐
ชิ้น บริเวณที่ใช้ประกอบพิธีบนภู่อังล้งมีข้อห้ามว่าห้ามคนเข้ามานั่งเล่น ห้ามผู้หญิงผ่านลานหิน ซึ่งจัดทำเป็น
อาสนะของพระสงฆ์ ดังนั้นเวลาประกอบพิธีผู้หนึ่งจึงต้องนั่งคนละฝั่งกับผู้ชายและพระสงฆ์

หลังจากนั้นกวนจ้ำจะจัดศาลทั้ง ๕ หิ้ง ใส่เครื่องไหว้หิ้งละ ๒๕ จอก โดยกวนจ้ำจะเป็นผู้ประกอบพิธี
ถวายเครื่องสักการบูชาเจ้าภู่อังล้ง ต่อจากนั้นชาวบ้านจะร่วมกันถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ เมื่ออันเสร็จแล้ว
เทศน์หนึ่งกัณฑ์ ก่อนที่กวนจ้ำจะประกอบพิธีต่อเพื่อขอฟ้าขอฝนให้ตกตามฤดูกาล ขอให้มิน้ำไว้ใช้ในนา ขอเจ้า
ป่าเจ้าเขาและเหล่าเทวดาทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นภู่อังล้ง ภูผาแดง ภูผาด่าน ผาแดงนางไอ่ มาร่วมเพื่อเป็นสักขีพยาน
เพื่อให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุขหมดเคราะห์หมดโศก ขอให้ทำนาทำไร่ได้ผลอุดมสมบูรณ์ จากนั้นจำแขวนธง
สักการบูชาภู่อังล้ง แล้วจุดบั้งไฟเป็นการเสี่ยงทายว่าปีนี้ปริมาณน้ำฝนจะดีไหม ถ้าฝนดีจะได้ทำนาก็ขอให้บั้งไฟ
ที่จุดเสี่ยงทายขึ้นดี ถ้าไม่มีฟ้าไม่มีฝนก็อย่าได้ขึ้น หลังจากเสร็จพิธีต่างๆแล้ว สุดท้ายกวนจ้ำจะนำทำพิธีการระต่อ

เจ้าภูอั้งล้ง เพื่อให้ลูกหลานทุกคนที่ขึ้นไปร่วมพิธีในครั้งนี้ ที่อาจจะทำอะไรไม่ถูกไม่ควรก็ขออภัยเจ้าของพื้นที่เป็นอันเสร็จพิธี

ผู้ใดชอบหัวสิ่งของขึ้นไปก็ต้องรับผิดชอบเอาลงมา ระหว่างทางการเดินทางขึ้นลงจะมีการตีฆ้องและกลองร้องรำสนุกสนาน เมื่อกลับมาถึงเชิงเขาสาคน้ำชีโคลนเล่นกันเป็นที่สนุกสนาน ก่อนแยกย้ายกันกลับบ้าน เป็นอันเสร็จพิธี

ทิวเขาหลังนาข้าวคือภูอั้งล้ง ภูศักดิ์สิทธิ์ของบ้านนาเวียงและบ้านใกล้เคียง

ชาวนาเวียงเชื่อว่าหากครอบครัวไหนไม่ไปร่วมไหว้ภูปีต่างๆ ไปจะต้องนำเครื่องเซ่นไปทำบุญเป็นสองเท่า หากปฏิบัติไหว้ภูทุกปีจะทำให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีความเดือดร้อน ประสบแต่ความสุข อีกทั้งเป็นการเตรียมตัวว่าปีนี้จะวางแผนในการการเพาะปลูกอย่างไร ถ้าฝนฟ้าดีก็ตัดสินใจทำนา แต่หากน้ำขาดแคลนชาวบ้านพึงระมัดระวังการทำมาหากิน

นอกจากนี้ชาวบ้านยังเชื่อว่าที่ภูอั้งล้งมีลูกแก้วขนาดเท่าลูกมะพร้าวมาสถิต ก่อนจะวิ่งไปภูผาแดงพร้อมกับระเบิดเสียงดัง แต่เดิมนี่ลูกแก้วไม่ค่อยเกิดแล้ว ชาวบ้านเองก็ไม่ทราบว่าเป็นเพราะอะไร แต่ก็ยังสักการบูชาอยู่เช่นเดิม ชาวบ้านบอกว่าไม่เห็นลูกแก้วมานานเป็น ๑๐ ปีแล้ว

ปัจจุบันประเพณีการไหว้ภูอั้งล้งในแง่พิธีกรรมไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนักของที่ใช้แต่งบูชาภูอั้งล้งยังเหมือนเดิม และจุดประสงค์ก็คล้ายๆ กันคือ เพื่อให้ปกป้องรักษาคุ้มครองคนในหมู่บ้านให้ปลอดภัย แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปคือ จำนวนชาวบ้านที่ขึ้นไปภูอั้งล้งที่ลดจำนวนลงมาก คือ จำนวนคนในแต่ละปีต่างกันสิ้นเชิงจากสมัยก่อนที่ผู้คนนิยมขึ้นไปบูชาเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามทางหมู่บ้านยังคงปฏิบัติประเพณีนี้อยู่อย่าง

ต่อเนื่อง ส่วนสาเหตุที่ชาวบ้านไม่นิยมขึ้นภูเขาอ้งล้ง เพราะว่าสถานที่ประกอบกับอยู่บนภูต้องเดินทางไกล การเดินทางก็ลำบาก ทำให้เดินขึ้นกันไม่ไหว ไม่เหมือนสมัยก่อนที่มีความอดทนสูง ประกอบหลายครอบครัวเปลี่ยนอาชีพจากการเกษตรไปทำอาชีพอื่น เช่น รับจ้าง รับข้าราชการ เป็นต้นรวมไปถึงการที่ชาวบ้านได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น ก็มีผลสำคัญต่อการทัศนคติและโลกทัศน์ต่อความเชื่อดังกล่าว

เป็นงานประเพณีของบ้านนาหอ มีธรรมเนียมปฏิบัติเช่น เดียว กับประเพณีไหว้ภูอ้งล้งบ้านนาเวียง เพียงแต่จะขึ้นหลังจากไหว้ภูอ้งล้งราวหนึ่งสัปดาห์ ส่วนความเชื่อต่อภูผาแดง มีลักษณะเช่นเดียวกับภูอ้งล้ง คือชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อได้ประกอบพิธีไหว้ทุกปีแล้ว จะทำให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เกิดความเดือดร้อน รวมถึงการวางแผนการเพาะปลูกเช่นเดียวกัน

ในการขึ้นไหว้ภูผาแดงจะมีการตีฆ้อง ตีกลอง ตีฉาบตลอดทางเพื่อความสนุกสนาน

นอกจากนี้คนลุ่มน้ำหมัน ยังมีการ “ประดิษฐ์” ประเพณีและพิธีกรรมขึ้นมาใหม่ในชุมชน ดังเห็นได้จาก กรณีการไหว้พระพุทธรูปที่จัดขึ้นเดือน ๓ หรือเดือน ๔ งานจัดฉลอง ๓ วัน ๓ คืน เป็นประเพณีที่ไม่เคยปฏิบัติมาก่อนในลุ่มน้ำหมัน เพิ่งสร้างมาได้ไม่เกิน ๕๐ ปี โดยนาย เฉื่อย คำเกษม แรกเริ่มในการสร้างพระพุทธรูป มีจุดประสงค์เพื่อให้ชาวพุทธทั้งหลายได้ระลึกถึงคุณของพระพุทธรูป ปีนึงจึงมีงานปิดทองพระพุทธรูปเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง เป็นการสืบทอดศาสนา เป้าหมายของนาย เฉื่อย คำเกษม มีจุดประสงค์ในการสร้างคนดี แต่คนรุ่นหลังโดยเฉพาะภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (ย้อนหลังไปไม่เกินสิบปี) เริ่มมีการนำสิ่งบันเทิงเน้นความสนุกสนานที่เกินขอบเขต ทำให้เกิดปัญหาทะเลาะเบาะแว้งในกลุ่มวัยรุ่นและนักท่องเที่ยวตามมา

จนถึงขั้นเลือดตกยางออก งานบุญจึงกลายเป็นงานแห่งโศกนาฏกรรม ทำให้คนลุ่มน้ำหมันปัจจุบันขาดที่จะไปนมัสการพระพุทธบาท

การ “ ประดิษฐ์ ” ทางประเพณียังเห็นได้จากงานลอยกระทง เพราะถือเป็นประเพณีใหม่ของบ้านด่านซ้าย เช่นกัน เริ่มก่อนปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ไม่นานเท่าไร โยหลายหน่วยงานร่วมกันจัดตั้ง เช่น อำเภอ ตำรวจ ตำรวจตระเวนชายแดน โรงเรียน และตัวแทนบ้านคุ้มต่างๆ ทำแบบการลอยกระทงสุขุขทัยของภาคกลาง ให้ชาวบ้านทำคนละกระทงใบเล็กๆมารวมกัน แล้วประธานในพิธีจะกล่าวบูชาพระแม่คงคาไปลอยกันที่หนองน้ำใกล้ตลาดใหม่ เป็นการลอยกระทงเหมือนกับทางภาคกลาง หลังจากนั้นไม่ถึงสิบปี รูปแบบการจัดงานได้พัฒนาขึ้น มีการประกวดนางนพมาศ สร้างกระทงใหญ่ๆลอยอยู่ในแม่น้ำเพื่อให้นางนพมาศลงไป และมีการประกวดประชันนางนพมาศ ประกวดกระทงน้อย กระทงใหญ่ เป็นเหตุทำให้คนทะเลาะกัน เพราะเมื่อมีการแข่งขันประกอบกับการกินเหล้า ก็เกิดมีการโงกกันขึ้นมา สร้างความขัดแย้งให้กับคนในชุมชนตามมา

ความเชื่อต่อเจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียม พ่อแสน นางแตง

เจ้าพ่อกวน และเจ้าแม่นางเทียม สี่อกลางความเชื่อวิญญาณบรรพบุรุษ

เจ้าพ่อกวน คือ ผู้ทำหน้าที่ดูแลหอบ้าน และเข้าทรง เมื่อถึงเวลาประกอบพิธีเลี้ยงบ้านประจำปี การดำรงตำแหน่งของเจ้าพ่อกวน จะได้รับการแต่งตั้งโดยผีเจ้าเมืองที่มาเข้าทรง กล่าวคือ เมื่อเจ้าพ่อกวนคนก่อนถึงแก่กรรม หรือถูกถอดจากตำแหน่ง เพราะมีความประพฤติตนไม่เหมาะสม มักจะเลือกลูกหลานของเจ้าพ่อกวนคนก่อนเป็นผู้สืบทอดแทน (แต่ไม่เคยปรากฏเพราะเจ้าพ่อกวนประพฤติตัวดี)

เจ้าพ่อกวนจะแต่งตัวต่างจากชาวบ้านธรรมดา คือ ไว้ผมยาวและมีผ้าขาวคาดศีรษะเสมอ นุ่งผ้าโจงกระเบนและเสื้อขาว เจ้าพ่อวนนอกจากจะเข้าทรงในพิธีเช่นไหว้ประจำปีแล้ว ยังเข้าทรงเมื่อมีผู้อุทิศเชิญในทรง

เพื่อสอบถามถึงสาเหตุบางอย่าง เช่น มีผู้เจ็บป่วย เป็นต้น และเป็นหัวหน้าในการทำพิธีกรรมต่างๆของหมู่บ้าน เช่น งานบุญหลวง หรืองานสมโภชและนมัสการพระธาตุศรีสองรัก เป็นต้น

ส่วน เจ้าแม่นางเทียม เป็นหญิงที่ได้รับแต่งตั้งโดยวิญญาณผีเมืองเข้าทรง การสืบทอดโดยส่วนใหญ่ มักเลือกลูกหลานของเจ้าแม่นางเทียมคนก่อนๆ เช่นเดียวกับเจ้ากวน อ เมื่อตำแหน่งเจ้าแม่นางเทียมว่างลงโดยการถึงแก่กรรม หรือเมื่อไม่สามารถปฏิบัติภารกิจได้ เช่น เจ็บป่วยนานๆ หรือชราภาพ เป็นต้น

เจ้าแม่นางเทียมมีหน้าที่เข้าทรงเหมือนเจ้าพ่อกวน ไ่ว้ผมขาวเกล้าไว้บนกระหม่อม นุ่งผ้าถุงและสวมเสื้อ ขณะที่ พ่อแสน เป็นผู้มีหน้าที่เป็นข้าเฝ้าวิญญาณผีบ้าน ขณะที่มาเข้าเจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่นางเทียม และมีหน้าปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆในขณะทำงานเช่นไหว้หอบ้านประจำปี รวมทั้งยังเป็นผู้บนบานและแก้บนบานเรื่องต่างๆ เมื่อมีผู้นำของมาแก้บน ที่สำคัญยังเป็นผู้ที่มีหน้าที่ดูแลสถานที่หอเจ้า การแต่งตั้งพ่อแสน กระทำโดยวิญญาณเจ้าบ้านเข้าทรงเจ้ากวน เลือกโดยใช้ด้ายผูกข้อมือคนที่ถูกเลือก ผู้ที่เป็นแสนจะจำกัดเฉพาะผู้ชายเท่านั้น

ส่วนคุณสมบัติที่สำคัญของพ่อแสนคือต้องเป็นผู้ประพฤติดีอยู่ในศีลธรรม หากประพฤติไม่เหมาะสม เช่น กินเหล้ากินยา จะต้องถูกถอดถอนจากตำแหน่ง หรือไม่ ตำแหน่งพ่อแสนอาจว่างลงจากการตายหรือปลดเมื่อชรา ดังนั้นเมื่อตำแหน่งพ่อแสนใดว่างลง เจ้าพ่อกวนจะทำการเลือกตั้งบุคคลอื่นแทนตำแหน่งที่ว่าง โดยวิธีผูก ข้อมือขณะเข้าทรงดังที่กล่าวมาแล้ว

นางแต่ง คือข้าเฝ้าและผู้ปรนนิบัติฝ่ายหญิง นางแต่งนี้เจ้าแม่นางเทียมเป็นผู้แต่งตั้ง ขณะเข้าทรงโดยผูก ข้อมือ เช่นเดียวกับเจ้าพ่อกวนแต่งตั้งพ่อแสน

เจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่นางเทียม ในประเพณีบุญหลวง

ไม่ว่าจะเป็นพ่อแสนหรือนางแตง เมื่อมีพิธีเช่นไหว้ประจำปีจะต้องไปช่วยงานพิธีและเข้าเฝ้าทั้งหอหลวง และ หอน้อย บ้านเจ้าพ่อกว่น และ บ้านเจ้าแม่นางเทียม ระบบความเชื่อดังกล่าวทำให้เห็นว่า พ่อกว่นเป็นตำแหน่งสูงสุดของฝ่ายชาย ซึ่งเป็นร่างทรงของพระเสื้อเมือง พระทรงเมืองฝ่ายขวา(ฝ่ายไทย) และทำหน้าที่เป็นหัวหน้าใหญ่ของผู้เข้าทรง วิญญาณของเจ้านายที่เข้าทรงเจ้าพ่อกว่นมีอยู่ด้วยกัน ๔ องค์ คือ เจ้าเมืองวัง เจ้าแสนเมือง เจ้าองค์หลวง เจ้าองค์ไทย ส่วนเจ้าแม่นางเทียมเป็นตำแหน่งสูงสุดของฝ่ายหญิง เป็นร่างทรงของพระเสื้อเมือง พระทรงเมืองฝ่ายซ้าย (ฝ่ายลาว) คือ เจ้าเมืองกลางและเจ้าองค์ไทย และทำหน้าที่เป็นร่างทรงของเจ้านางต่างๆ ที่เป็นฝ่ายหญิงได้แก่ เจ้านางเค้า เจ้านางจวง เจ้านางจัน และเจ้านางน้อย

พ่อแสนเป็นข้าเฝ้าฝ่ายชาย มีทั้งหมด ๑๕ คน แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย แต่ละฝ่ายมีลำดับความสำคัญและเรียกชื่อตำแหน่ง ดังนี้ ข้าเฝ้าเจ้าเมืองวัง หรือฝ่ายเจ้าพ่อกว่น คือข้าเฝ้าฝ่ายขวา ฝ่ายไทย มีทั้งหมด ๑๐ คน ได้แก่ แสนด่าน(หัวหน้า) แสนหอม แสนสอง แสนหนูรินทร์ แสนศรีสองฮัก แสนต่างใจ แสนศรีฮักษา แสนศรีสมบัติ และแสนกำกับ

การบน (บะ) ก่อนจะมีการบนทำพิธีทุกครั้งที่มีเจ้าพ่อกว่น เจ้าแม่นางเทียม เป็นผู้นำในการประกอบพิธี ต้องมีการสวดมนต์ตามหลักพุทธศาสนาทุกครั้ง ก่อนจะทำพิธีในลำดับขั้นตอนต่อไป เมื่อสัมฤทธิ์ผลก็จะทำการแก้บน(บะ) ในการแก้บน เจ้าพ่อกว่นจะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม จะมีการสวดมนต์ตามหลักพุทธศาสนาทุกครั้ง ก่อนจะทำพิธีอื่นในลำดับต่อไป

นอกจากนี้ยังเห็นได้จากพิธีเลี้ยงวิญญาณเจ้านาย การเลี้ยงวิญญาณเจ้านายในบางครั้งจะมีพระสงฆ์เข้าร่วมพิธีด้วย และก่อนพิธีเลี้ยง จะมีการเจริญพระพุทธมนต์ตามหลักพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน แม้กระทั่งในฮิตสิบสอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการนำความเชื่อท้องถิ่นปรับให้เข้ากับพุทธศาสนา สถานที่ประกอบพิธีกรรมทำบุญในพระพุทธศาสนาของเจ้าพ่อกว่น เจ้าแม่นางเทียม พ่อแสน นางแตง และชาวด่านซ้าย คือ วัดโพนชัย พระธาตุศรีสองรัก วัดโพธิ์ศรีนาเวียง วัดศรีภูมิบ้านนาหอ เป็นสถานที่จัดงานประเพณีบุญหลวง การละเล่นผีตาโขน เป็นต้น

ส่วนข้าเฝ้าเจ้าเมืองกลางหรือฝ่ายเจ้าแม่นางเทียม คือ ข้าเฝ้าฝ่ายซ้าย ฝ่ายลาว มี ๕ คน ประกอบด้วย แสนเชื่อน (หัวหน้าแสนฝ่ายซ้าย) แสนคำบุญขอ แสนจันทร์ แสนแก้วอุ่นเมือง แสนบัวโฮม แสนกลางโฮง แสนสุขะ เมืองแสน และเมืองจันทน์

แสนมีหน้าที่ปรนนิบัติขนิษฐาพระเสื้อเมือง พระทรงเมืองต่างๆมาเข้าทรงหรือมาใช้ร่างเจ้าพ่อกว่น เจ้าแม่นางเทียม และมีหน้าที่ปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ ขณะมีงานเช่นไหว้พระเสื้อเมือง พระทรงเมืองประจำปี ผู้

ได้รับมอบหมายจากเจ้าพ่อกวณ เจ้าแม่นางเทียม ทำการระบบน แก่ระบบนให้แก่ผู้ที่ต้องการให้เป็นสื่อกลาง ตลอดจนทำหน้าที่ดูแลศาลเจ้าประจำเมืองด้านซ้ายจำนวน ๒ แห่ง วัด ๒ แห่ง คือ วัดพระธาตุศรีสองรัก วัดโพนชัย หอหลวง หอน้อย บ้านเจ้าพ่อกวณและเจ้าแม่นางเทียม

นางแต่งเป็นข้าเฝ้าฝ่ายหญิง มี ๔ คน มีหน้าที่ช่วยพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับพิธีเช่นไหว้ประจำปีทั้งฝ่ายขวา และฝ่ายซ้าย รวมทั้งคอยแต่งตัวปรนนิบัติและรับใช้เจ้านางทั้ง ที่มาเข้าทรงเจ้าแม่นางเทียม

การแต่งตั้งบุคคลที่ทำหน้าที่ผู้เข้าทรงและข้าเฝ้า จากการศึกษาพบว่า การแต่งตั้งบุคคลที่ทำหน้าที่ผู้เข้าทรงและข้าเฝ้า โดยการบัญชาของ “ เจ้านาย ” ด้วยวิธีการอัญเชิญวิญญาณของเจ้านาย หรือพระเสื้อเมือง พระทรงเมือง มาเข้าทรง ให้เลือกบุคคลที่เหมาะสมโดยวิธีผูกข้อมือในขณะที่เข้าทรง ทั้งนี้การสืบทอดตำแหน่งและอำนาจมักจะสืบทอดกันตามระบบเครือญาติ

“เจ้าพ่อกวณ ” และ “เจ้าแม่นางเทียม ” : ระบบความเชื่อโบราณในโลกปัจจุบัน

ปัจจุบันเจ้าพ่อกวณ เจ้าแม่นางเทียม มีบทบาทต่อวิถีชีวิตชุมชนอำเภอด่านซ้ายในด้านต่างๆ ทั้งด้านศาสนาเป็นอย่างมาก ดังเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของชาวบ้านมักจะต้องมีการบอกกล่าวเจ้านายทุกครั้ง เช่น ขึ้นบ้านใหม่ วันสงกรานต์ วันเข้าพรรษา พิธีบุญหลวง พิธีอุปสมบท และพิธีแต่งงาน เป็นต้น ซึ่งจะพบว่าคนกลุ่มน้ำหมัน เมื่อจะประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้านายในแต่ละครั้ง จะนำเอาความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ามาผสมกับความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษ

การประกอบพิธีแก่ปะ(แก่นบ) ที่หอหลวงด่านซ้าย ในภาพจะมีเหล่าพ่อแสนเป็นผู้ประกอบพิธี

บทบาทเจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียม ทางด้านศาสนาจึงเป็นผู้นำชุมชนในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ คนลุ่มน้ำหมันเป็นผู้เลื่อมใสในพุทธศาสนา ทุกครั้งที่มีการประกอบพิธีกรรมบะบนหรือแก้บะบน รวมทั้งประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งจะต้องมีพิธีกรรมทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อช่วยลดความวิตกกังวลทางจิตใจ

สถานภาพ “ เจ้าพ่อกวน ” ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมลุ่มน้ำหมัน

เจ้าพ่อกวนดำรงตนหลายสถานภาพรวมอยู่ในคนเดียวกัน แต่ต่างกาลและสถานที่กัน คือมีสภาพเป็นตัวของตัวเอง มีสภาพเป็นร่างทรงวิญญาณเจ้านาย และมีสภาพเป็นตัวแทนของวิญญาณเจ้านาย ดังนี้

- ร่างทรงของเจ้าพ่อกวนที่เป็นตัวของตัวเอง มีการดำรงชีวิตเช่นเดียวกับชาวบ้านโดยทั่วไป มีการแต่งงาน มีลูกหลานสืบสกุล มีความเป็นอยู่เหมือนกับชาวบ้านทั่วไป

- เจ้าพ่อกวนในสถานภาพเป็นร่างทรงวิญญาณเจ้านาย คือในช่วงเวลาที่มีการประกอบพิธีกรรมเชิญวิญญาณเจ้านายมาเข้าทรงในร่างกายเจ้าพ่อกวน

- เจ้าพ่อกวนในสถานภาพเป็นตัวแทนของวิญญาณเจ้านาย คือ ส่วนที่ร่างทรงเข้าไปมีบทบาทร่วม กิจกรรมต่างๆ กับสังคมชาวด่านซ้าย โดยไม่ต้องมีการเข้าทรง แต่ชาวอำเภอด่านซ้ายจะให้ความเคารพเป็นอย่างมา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สถานภาพของเจ้าพ่อกวนมีสถานะทางสังคมอยู่ในลำดับที่สูงกว่าชาวบ้านโดยทั่วไป เพราะชาวบ้านมีความเคารพต่อวิญญาณเจ้านาย เมื่อร่างทรงที่ชาวบ้านเชื่อว่า เป็นสื่อติดต่อกับวิญญาณเจ้านายได้จึงให้ความเคารพร่างทรงตราบนทุกวันนี้

ขณะที่เจ้าแม่นางเทียมมีสถานภาพเป็นร่างทรงให้เจ้านาย คือ ในช่วงเวลาที่มีการประกอบพิธีกรรมเชิญวิญญาณเจ้านายมาเข้าร่างทรงของเจ้าแม่นางเทียม จะสังเกตได้ว่าในขณะที่วิญญาณเจ้านายมาเข้าทรง ร่างทรงจะมีปฏิกิริยาท่าทางเปลี่ยนไป มีบุคลิกเป็นที่เกรงขาม ซึ่งได้รับความเคารพจากชาวบ้านเป็นอย่างมาก

ส่วนพ่อแสนมีสถานภาพเป็นบริวารให้กับวิญญาณเจ้านาย คือ ช่วงเวลาที่เจ้านายมาเข้าทรงในร่างทรงของเจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่นางเทียม บรรดาพ่อแสน จะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างเคร่งครัด จะไม่แสดงกิริยาอาการไม่สุภาพต่อร่างทรงวิญญาณ ถึงแม้ในยามปกติก็จะต้องแสดงกิริยามารยาทต่อร่างทรงของเจ้านายด้วยความเคารพยำเกรง ถ้าไม่ปฏิบัติตามดังกล่าวก็จะถูกวิญญาณเจ้านายปลดออกจากตำแหน่ง

ท้ายสุด นางแตงมีสถานภาพเป็นบริวารวิญญูณเจ้านาย คือ ระหว่างที่เจ้านายใช้ร่างทรงของเจ้าพ่อกวน และร่างทรงเจ้าแม่นางเทียม นางแตงแต่ละคนต้องปฏิบัติหน้าที่ตามที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่าง เคร่งครัด เช่นเดียวกันพ่อแสน

เป็นที่น่าสังเกตว่า นอกเหนือจากความเชื่อ “ เจ้าพ่อกวน ” ในตัวอำเภอด่านซ้ายจะเป็นที่เคารพนับถือของคนด่านซ้ายแล้ว คนในท้องถิ่นใกล้เคียงอีกหลายชุมชนก็ให้ความเคารพนับถือ เช่นกัน ประการสำคัญในหมู่บ้านนาเวียงและบ้านนาหอ ยังมีความเชื่อ “ เจ้าพ่อกวน ” ปลีกย่อยเป็นของตัวเอง เพียงแต่ไม่เรียก “ เจ้า ” หากเรียกว่า “ พ่อกวน ” ทั้งยังมีนางเทียม พ่อแสน และนางแตง ทั้งนี้ร่างทรงพ่อกวนในระดับชาวบ้านถือคนทรงที่ติดต่อกับผีบรรพบุรุษระดับหมู่บ้าน ไม่ใช่เจ้านายเหมือน “ เจ้าพ่อกวน ”

อย่างไรก็ตาม ระบบ “ พ่อกวน ” ตามหมู่บ้านต่างๆ เหล่านี้ยังต้องขึ้นตรงกับเจ้าพ่อกวนด้วยเช่นกัน ดังเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมสำคัญต่างๆ เจ้าพ่อกวนจะต้องมาร่วมงานเพื่อแสดงถึงความเคารพและศรัทธาเสมอ หรือในการประกอบพิธีกรรมงานบุญหลวงที่มีการแห่ผีดาโชน คนในวัฒนธรรมลุ่มน้ำหมันให้วัดโพนชัยที่เจ้าพ่อกวนมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมจัดขึ้นก่อน แล้วถึงให้วัดต่างๆ ที่มีพ่อกวนประจำหมู่บ้านนั้นๆ จากนั้นยังมียกย่องการรักษาศรีสงครักษ์และสิ่งแวดลอมรอบข้าง กล่าวคือ เป็นการสร้างจิตสำนึก และความผูกพัน โดยการอบรมสั่งสอน การสร้างเจตคติและข้อผูกพันตลอดชีวิตที่จะรักษามรดกทางด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุของท้องถิ่น สำหรับอนุชนรุ่นปัจจุบันและรุ่นต่อไปในอนาคตให้กับพ่อแสนและนางแตง และชาวบ้านให้รู้จักและช่วยกันดูแลองค์พระธาตุและสิ่งแวดลอมรอบข้างให้มีสภาพสมบูรณ์

ประการสำคัญ ยังมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจชุมชน กล่าวคือคนลุ่มน้ำหมันส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม ชาวบ้านจึงเชื่อว่าการที่จะมีผลผลิตอุดมสมบูรณ์ต้องมีการบอกกล่าว เจ้านายโดยผ่านทางเจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียม เพื่อให้เจ้านายใช้อำนาจอิทธิฤทธิ์ของท่านคลบนาคาให้ได้ผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ ต้องเป็นไปตามอำนาจเหนือกว่าธรรมชาติเป็นผู้คลบนาคาให้เป็นไป เมื่อถึงฤดูทำนา ทำไร่จะมีการประกอบพิธีการเลี้ยงวิญญูณบรรพบุรุษหรือ เจ้านาย เพื่อบอกกล่าวต่อท่านว่าจะเริ่มฤดูกาลทำการเกษตรแล้วให้ท่านช่วยคลบนาคาให้ฟ้าฝนตกตามฤดูกาล ให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์พืชพันธุ์ธัญญาหาร ตลอดจนสัตว์เลี้ยงต่างๆ มีความอุดมสมบูรณ์ และไม่มีอุปสรรคในการปฏิบัติงาน

บทบาทเจ้าพ่อกวนในยุคปัจจุบันยังต้องประกอบพิธีเป่าเสกพวงมาลัยรถยนต์

เนื่องจากชาวบ้านในท้องถิ่นเชื่อว่าเมื่อนำมาให้เจ้าพ่อกวนประกอบพิธีจะทำให้เกิดสิริมงคลและไม่เกิดอุบัติเหตุ แม้กระทั่งปัจจุบัน มีชาวบ้านหลายคนเปลี่ยนไปประกอบอาชีพค้าขาย รับราชการ รับจ้างทั่วไป และการนำเอาสัญลักษณ์ต่างๆ ในอิศตรองประเพณี ๑๒ เดือนมาประยุกต์ให้เกิดรายได้ในการประกอบอาชีพ เพื่อให้ประสบความสำเร็จ ทุกคนในชุมชนเพื่อว่าต้องบอกกล่าวเจ้านายโดยติดต่อสื่อสารผ่านตัวแทนเจ้านาย คือ เจ้าพ่อกวน เจ้าแม่นางเทียมทุกครั้งไป เช่นเดียวกัน หากพิจารณาในด้านจิตใจ จะพบว่าระบบความเชื่อดังกล่าวเปรียบเสมือนจารีตสังคม ให้คนมุ่งทำความดีอย่าได้ประพฤติก่อนอกนอกนอทาง เพราะจะทำให้เจ้านายโกรธและดลบันดาลให้พบกับความวิบัติได้

ดังนั้นจึงไม่ใช่ภาพแปลกตาแต่ประการใด หากจะเห็นคนลุ่มน้ำหมันนิยมไปกราบไหว้ระบบต่อเจ้านายตามสถานที่สำคัญ ทั้งเจดีย์ศรีสองรัก หอและหิ้งต่างๆ เพื่อให้ท่านได้ใช้อำนาจของท่านในการดลบันดาลให้ผู้มาขอระบบให้สมหวังในสิ่งที่ตนปรารถนา เช่นเดียวกัน หากพิจารณาในแง่ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของคนลุ่มน้ำหมัน จะพบว่าความเชื่อเรื่อง “เจ้าพ่อกวน” และ “เจ้าแม่นางเทียม” ยังถือเป็นสื่อกลางในการติดต่อวิญญานของบรรพบุรุษของกลุ่มตนกับ โลกมนุษย์ปัจจุบัน ที่ทำให้เห็นพัฒนาทางประวัติศาสตร์สังคมของสยามประเทศกับอาณาจักรล้านช้าง พิจารณาได้จากประวัติศาสตร์ และเรื่องเล่าในตำนานการสร้างพระธาตุศรีสองรัก ที่มีมาตั้งแต่สมัยพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยาและพระไชยเชษฐาธิราชแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๐๓ และเชื่อกันว่าทั้งฝั่งไทยและฝ่ายลาวได้ส่งอำมาตย์ราชครูมาร่วมกันสร้าง และในระหว่างการสร้างก็มีเรื่องเล่าที่สัมพันธ์ กับการเกิดระบบความเชื่อ “เจ้าพ่อกวนและเจ้าแม่นางเทียม” ที่เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงวิญญานผีเจ้านายกับชาวบ้าน และยึดถือปฏิบัติมาจนกระทั่งปัจจุบัน ในกรณีดังกล่าว เห็นได้ว่าการนำ

เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หรือตำนานมาสนับสนุนเพื่อประเพณี ความเชื่อ ที่ยังคงอยู่ โดยเฉพาะการเน้นให้เห็นว่าเจ้านายที่มาทำให้เจ้าพ่อกวณ เจ้าแม่นางเทียมมีบทบาทเด่นที่คนลุ่มน้ำหมันให้ความเคารพนับถือก็คือ วิญญาณของ กษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ หรือเจ้านายชั้นสูงที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างเจดีย์ศรีสองรัก การประกอบพิธีกรรมมีทั้งเจ้าเมืองวัง เจ้าเมืองกลาง หอหลวง หอน้อย ตามลำดับ ส่วนขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ดังกล่าวย่อมสะท้อนให้เห็นว่าขั้นตอนดังกล่าวได้ยึดแนวคิดหลักมาจากราชสำนักของเจ้านาย ดังนั้นในรายละเอียดของทุกๆ พิธีกรรมล้วนมีนัยที่สำคัญทั้งสิ้น ขณะเดียวกันพิธีกรรมบางอย่างยังมีการผสมผสานให้เข้ากับความเชื่อตามพุทธศาสนา จนกลายเป็นสิ่งที่คนลุ่มน้ำหมันยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสานที่ดำรงชีพอยู่ในสังคมเกษตรกรรม ตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แห้งแล้งกันดารนั้น ในความเชื่อต่อการดำเนินชีวิตที่มีความผาสุกและเจริญรุ่งเรืองเกิดขึ้นแก่ครอบครัวและบ้านเมืองก็ต้องมีการประกอบพิธีกรรม มีการเช่นสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และร่วมทำบุญตามประเพณีทางพุทธศาสนาด้วยทุกๆ เดือนในรอบปีนั้นมีการจัดงานบุญพื้นบ้านประเพณีพื้นเมืองกันเป็นประจำ จึงได้ถือเป็นประเพณี 12 เดือนเรียกกันว่า ฮีตสิบสอง ถือกันว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน

คติความเชื่อในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจต่อการดำรงชีวิตชาวอีสานจึงมีงานบุญพื้นบ้านมากมายจนได้ชื่อว่าเป็นภูมิภาคที่มีงานประเพณีพื้นบ้านมากที่สุดในประเทศ ฮีตสิบสองเดือนหรือประเพณีสิบสองเดือนนั้น ชาวอีสานร่วมกันประกอบพิธีนับแต่ต้นปี คือ

เดือนอ้าย หรือเดือนเจียง งานบุญเข้ากรรม มีงานบุญดอกฝ้าย (นำฝ้ายห่มหนาวไปถวายสงฆ์) ประเพณีเส็งกลอง ทำลานดี(ลานนวดข้าว)ทำปลาแดก (ทำปลาไร่ไว้เป็นอาหาร) เกี่ยวข้าวในนา เล่นว่าว ชักว่าวสนุก นิมนต์พระสงฆ์เข้าประวาสกรรมตามประเพณีนั้นมีการทำบุญทางศาสนา เพื่ออุทิศบุญทดแทนบุญคุณต่อบรรพบุรุษ ชาวบ้านเลี้ยงผีแล่น ผีบรรพบุรุษ มีการเตรียมเก็บสะสมข้าวปลาอาหารไว้กินในยามแล้ง

เดือนยี่ งานบุญคูณลาน ทำบุญที่วัด พระสงฆ์เทศน์เรื่องแม่โพสพ ทำพิธีปลงข้าวในลอมและฟาดข้าวในลาน ขนข้าวเปลือกขึ้นเล้า (ยุ้งฉาง) นับเป็นความเชื่อในการบำรุงขวัญและสิริมงคลทางเกษตรกรรม มีทั้งทำบุญที่วัดและบางครั้งทกบุญที่ลานนวดข้าว เมื่อขนข้าวใส่ยุ้งแล้วมักไปทำบุญที่วัด

เดือนสาม บุญข้าวจี มีพิธีเลี้ยงตาแฮก (พระภูมินา) เพราะชนข้าวขึ้นยั้งแล้ว งานเอ็นขวัญข้าวหรือกู่ขวัญข้าว เพื่อบูชาเดือนสามทำบุญข้าวจีตอนเย็นทำมาฆบูชา ลงเงินฝ้ายหาหัวฟืน (ไม้เชื้อเพลิงถ้าไม้ไฟตายหัว กิ่งไม้แห้ง-ฟืน)ตามประเพณีหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวใส่ยุ้งแล้ว มีการทำบุญเช่นสรวงบูชาเจ้าที่นา ซึ่งชาวอีสานเรียกว่าตาแฮก และทำบุญแผ่ส่วนกุศลให้ผีปู่ย่าตายาย อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ โดยการทำข้าวจี(ข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนสอดไส้น้ำตาลหรือน้ำอ้อยชุบไข่ปิ้งจนเหลือง) นำไปถวายพระพร้อมอาหารคาวหวานอื่นๆ

เดือนสี่ บุญพระเวส (อ่านออกเสียงพระ-เวศ) มีงานบุญพระเวส (ฟังเทศน์มหาชาติ) แห่งพระอุปัฏฐังศาลเพียงตา ทำบุญแจกข้าวอุทิศให้ผู้ตาย (บุญเปตพลี) ประเพณีเทศน์มหาชาติเหมือนกับประเพณีภาคอื่นๆ ด้วยเป็นงานบุญทางพุทธศาสนาที่ถือปฏิบัติทำบุญถวายภัตตาหารแล้วตอนบ่ายฟังเทศน์ เรื่องเวสสันดรชาดก ตามประเพณีวัดติดต่อกัน 2-3 วันแล้วแต่กำหนดในช่วงที่จัดงานมีการแห่พระอุปัฏฐังเพื่อขอให้บันดาลให้ฝนตกด้วย

เดือนห้า บุญสงกรานต์ หรือเทศกาลสงกรานต์ ชาวอีสานเรียกกันว่า สังขานต์ ตามประเพณีจัดงานสงกรานต์นั้น บางแห่งจัดกัน 3 วัน บางแห่ง 7 วัน แล้วแต่กำหนดมีการทำบุญถวายภัตตาหารคาวหวาน หรือถวายจังหันเช้า-เพลตลอดเทศกาล ตอนบ่ายมีสงกรานต์พระ รดน้ำผู้ใหญ่นักบวชผู้เฒ่าก่อนเจดีย์ทราย

เดือนหก บุญบั้งไฟ บางแห่งเรียก บุญวิสาขบูชา มีงานบุญบั้งไฟ (บุญขอฝน) บุญวิสาขบูชา วันเพ็ญเดือนหกเกือบตลอดเดือนหกนี้ ชาวอีสานจัดงานบุญบั้งไฟ จัดวันใดแล้วแต่คณะกรรมการหมู่บ้านกำหนดถือเป็นการทำบุญบูชาแถน (เทวดา) เพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลและความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารในปีต่อไปครั้งวันเพ็ญหก เป็นงานบุญวิสาขบูชาประเพณีสำคัญทางพุทธศาสนา มีการทำบุญฟังเทศน์และเวียนเทียนเพื่อผลแห่งอานิสงส์ในภพหน้า

เดือนเจ็ด บุญขำชะ มีพิธีเลี้ยงตาแฮก ปูตา หลักเมือง งานบุญเบิกบ้านเบิกเมือง งานเข้านาเพื่อบวชนาค คติความเชื่อหลังจากหว่านข้าวกล้าดำนาเสร็จ มีการทำพิธีเช่นสรวงเจ้าที่นา เพื่อความเป็นสิริมงคลให้ข้าวกล้าในนางอกงาม บ้านที่กลุบุตรมีงานอุปสมบททดแทนบุญคุณบิดามารดาและเตรียมเข้ากรรมในพรรษา

เดือนแปด งานบุญเข้าพรรษา มีพิธีหล่อเทียนพรรษางานบุญเทศกาลเข้าพรรษา แต่ละหมู่บ้านช่วยกันหล่อเทียนพรรษา ประดับให้สวยงาม จัดขบวนแห่เพื่อนำไปถวายเป็นพุทธบูชา มีการทำบุญถวายภัตตาหาร เครื่องไทยทานและผ้าอาบน้ำฝน เพื่อพระสงฆ์จะได้นำไปใช้ตลอดเทศกาลเข้าพรรษา

เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน จัดงานวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 นับแต่เช้ามีด ชาวบ้านจัดอาหารคาวหวานหมากพลูบุหรี่ใส่กระทงเล็กๆ นำไปวางไว้ตามลานบ้าน ใต้ต้นไม้ ข้างพระอุโบสถ เพื่อเป็นการให้ทานแก่เปรตหรือวิญญาณที่ตกทุกข์ได้ยากตอนสายมีการทำบุญที่วัด ฟังเทศน์เป็นอานิสงส์

เดือนสิบ บุญข้าวสาก ข้าวสากหมายถึงการกวณกระยาสารท คล้ายงานบุญสลากภัตในภาคกลาง จัดงานวันเพ็ญเดือน 10 นำสำรับคาวหวานพร้อมกับข้าวสาก(กระยาสารท) ไปทำบุญที่วัดถวายผ้าอาบนํ้าฝนและเครื่องไทยทาน แต่ก่อนที่จะถวายนั่นจะทำสลากคิดไว้ พระสงฆ์องค์ใดจับสลากใดได้ก็รับถวายจากเจ้าของสำรับนั้น ตอนบ่ายฟังเทศน์เป็อนิสงส์

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา มีพิธีถวายผ้าห่มหนาวในวันเพ็ญ มีงานบุญตักบาตรเทโว พิธีกวนข้าวทิพย์ พิธีลอยเรือไฟนับเป็นช่วงที่จัดงานใหญ่กันเกือบตลอดเดือน นับแต่วันเพ็ญ มีการถวายผ้าห่มหนาวแด่พระพุทธ พระสงฆ์ วันแรม 1 ค่ำ งานบุญตักบาตรเทโว ตอนเย็นวันขึ้น 14 ค่ำ มีพิธีกวนข้าวทิพย์ มีงานช่วงเฮือ (แข่งเรือ) ในวันเพ็ญมีงานแห่ปราสาทผึ้ง พิธีลอย เฮือไฟ (ไหลเรือไฟ) เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา มีทั้งงานบุญกุศลและสนุกสนานรื่นเริง

เดือนสิบสอง บุญกฐิน ทำบุญข้าวเม่าพิธีถวายกฐินเมื่อถึงวันเพ็ญจัดทำข้าวเม่า(ข้าวใหม่)นำไปถวายพระพร้อมสำรับคาวหวานขึ้นตอนบ่ายฟังเทศน์เป็นอนิสงส์จัด พิธีทอดกฐินตามวัดที่!!จองกฐินไว้ งานบุญในฮิตสิบสองนั้น ตามหมู่ที่เครื่องประเพณียังคงจัดกันอย่างครบถ้วนบางแห่งจัดเฉพาะงานบุญใหญ่ๆตามแต่คณะกรรมการหมู่บ้านร่วมกันจัด บางแห่งเป็นงานใหญ่ประจำปี งานบุญแห่เทียนพรรษา ชาวจังหวัดอุบลฯจัดเป็นงานใหญ่ทุกปีงานลอยเฮือไฟ ชาวจังหวัดนครพนมจัดเป็นงานใหญ่ประจำ และงานแห่ปราสาทผึ้งชาวเมืองสกลนคร จัดเป็นงานใหญ่ประจำ เป็นต้น ปัจจุบันนี้มีการฟื้นฟูการจัดงานฮิตสิบสองเป็นงานใหญ่ๆเพื่อการอนุรักษ์สืบทอดทางวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวสู่จังหวัดด้วย

ใบความรู้ที่ 4 วิธีชีวิตของชาวอำเภอด่านซ้าย

วิถีชีวิต หมายถึง การกระทำตามวิธีการและแนวทางอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้มีความสุขและประสบความสำเร็จในชีวิต โดยกระทำอย่างต่อเนื่องจนติดเป็นนิสัย กระทั่งการกระทำนั้น ได้กลายมาเป็น ส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต

ความสำคัญของวิถีชีวิตคนเราเมื่อเกิดมาในโลก ล้วนมุ่งหวังให้ได้ความสุข และความสำเร็จในชีวิตด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งต่างคนต่างก็เลือกวิธีการหรือแนวทางที่จะทำให้ได้ความสุขและความสำเร็จนั้นมาครอง เมื่อกระทำ ตามวิธีการและแนวทางนั้นๆ อย่างต่อเนื่อง ก็กลายเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิตของแต่ละคนไป ดังนั้นใครจะมีวิถีชีวิตอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับว่าเราจะเลือกให้ตนเองเป็นแบบใด ตั้งแต่การเลือกทำอะไร คือความสุขและความสำเร็จในชีวิตที่ตนปรารถนา หรือพูดง่ายๆ คือเลือกว่า อะไรคือเป้าหมายของชีวิต และประการต่อมา ก็เลือกแนวทางการดำเนินชีวิตที่จะทำให้ได้มาซึ่งความสำเร็จนั้น ซึ่งเมื่อเลือกแล้วก็มีทั้งตนเองที่สมหวังและผิดหวัง บางครั้งสมหวังได้รับความสุข ในขณะที่บางครั้งก็ประสบความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวัง แต่กลับพบว่าเป้าหมายที่หวังนั้นกลับเป็นเป้าหมายที่ตั้งไว้ผิด จึงนำแต่ความทุกข์ระทมมาให้

หากเปรียบเทียบชีวิตกับการเดินทางเพื่อไปให้ถึงเป้าหมาย อุปกรณ์สำคัญสิ่งแรกที่เราต้องมีการเดินทาง คือ แผนที่ ซึ่งต้องเป็นแผนที่ที่ถูกต้องเท่านั้น จึงจะทำให้การเดินทางนั้นไปถึงเป้าหมายได้อย่างถูกต้อง หากเมื่อเริ่มต้นเดินทางแต่ได้แผนที่บอกตำแหน่งเป้าหมายผิดพลาด แม้เราจะมีความสามารถในการเดินทาง มากเท่าไร หรือมีพาหนะคืออย่างไรก็ตาม ย่อมไม่สามารถไปถึงเป้าหมายได้ เป็นเพียงได้ไปถึงเร็วกว่าผู้อื่น เพื่อจะพบว่าเดินทางไปผิดที่เท่านั้น หรือแม้จะเป็นคนที่อารมณ์ดี มีความอดทนสูง มองโลกในแง่ดี สามารถทำใจให้สบายได้ในระหว่างที่ยังไปไม่ถึงเป้าหมาย แต่ความเป็นจริงคือ ยังคงหลงทางอยู่ トラบโด ที่ยังไม่มีแผนที่ที่ถูกต้อง ก็ยังไปไม่ถึงเป้าหมายอยู่ดี

เมื่อเอ่ยถึงเมืองด่านซ้าย ทุกคนมักจะนึกถึง งานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขนแต่ทราบกันหรือไม่ว่าด่านซ้ายยังเป็นเมืองที่มีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญหลายเหตุการณ์ เช่น ที่มาของเจดีย์พระธาตุศรีสองรักที่ถูกสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาในยุคของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิและสมเด็จพระไชย

ราชา หรือในยุคสมัยที่มีการล่าอาณานิคมเมืองด่านซ้ายนั้นเคยตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสมาแล้ว อีกทั้งด่านซ้ายยังเป็นเมืองที่มีเรื่องราวเล่าขานถึงวีรบุรุษท้องถิ่นอย่าง“ท้าวทองแสง” เจ้าเมืองด่านซ้ายที่เกณฑ์ไพร่พลเข้าร่วมรบกับพวกฮ่อ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งที่พวกฮ่อบุกเข้าตีเมืองหลวงพระบาง ซึ่งภายหลังปราบฮ่อได้สำเร็จ รัชกาลที่ 5 ได้ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็น “พระแก้วอาสา” อีกด้วย

เส้นทางท่องเที่ยวสายนี้จะเริ่มที่ถนนหน้าทางเข้าพระธาตุศรีสองรัก มุ่งตรงเข้าตัวเมืองด่านซ้ายแยกขวาที่สามแยกห้วยนาซุงแล้วตรงไปประมาณ 600 เมตร แยกซ้ายที่สี่แยกบ้านเด่นเพื่อเข้าสู่ถนนแก้วอาสา เส้นทางสายเศรษฐกิจหลักระยะทางประมาณ 1.2 กิโลเมตร ของตัวเมืองด่านซ้ายนี้ เป็นที่ใช้จัดงานใหญ่อย่างขบวนแห่ในประเพณีผีตาโขนเป็นประจำทุกปีและเป็นที่ตั้งของวัดโพนชัยและพิพิธภัณฑสถานผีตาโขน บนเส้นทางจะผ่านร้านรวงต่างๆ ที่มีทั้งของกินของใช้รวมทั้งร้านของฝากที่นำเอาเอกลักษณ์ของผีตาโขนมาทำเป็นของที่ระลึกได้อย่างลงตัว ด้วยความพิเศษของภูมิประเทศและความเข้มแข็งของชมรมจักรยานเพื่อสุขภาพเมืองด่านซ้าย ทำให้จักรยานเป็นเสมือนของใช้ที่บ้านเกือบทุกหลังต้องมีไว้ ตลอดเส้นทางสายสั้นๆ ที่ผ่านตัวเมืองแห่งนี้ เราจะสามารถพบเห็นจักรยานจอดเรียงรายอยู่มากมายในบ้านเรือนทั้งสองข้างทาง

เมื่อผ่านตลาดสดด่านซ้ายและที่ว่าการอำเภอเข้าสู่เส้นทางหมายเลข 2114 (ด่านซ้าย-นาหอ-ปากหมั่น) ที่พาเราออกจากตัวเมืองด่านซ้ายขึ้นไปทางทิศเหนือ หากเป็นในช่วงฤดูฝน เมื่อออกมาได้ไม่กี่กิโลเมตรก็จะได้พบกับทุ่งนาที่ชาวบ้านของที่นี่ยังใช้วิธีการปักดำด้วยแรงงานคน เป็นสีเขียวขจีอยู่ตลอดสองข้างทางสลับบ้านเรือนและหมู่บ้านที่ตั้งอยู่กันเป็นกลุ่มในระยะที่ไม่ห่างกันนัก โดยมีจุดสังเกตอยู่ที่ทิวมะพร้าวและต้นตาลซึ่งจะตัวบอกตำแหน่งของการตั้งบ้านเรือนได้เป็นอย่างดี ที่นี่เราจะได้พบกับร่องรอยของประวัติศาสตร์เกี่ยวกับวีรบุรุษของชาวเมืองด่านซ้าย ที่ถูกเก็บรักษาไว้ในหอพิพิธภัณฑสถานพระแก้วอาสา ในวัดศรีภูมิ ต.นาหอ (พิกัด ละติจูด : N17 19.570, ลองจิจูด : E101 08.790) วัดศรีภูมิเป็นวัดเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งของอำเภอด่านซ้ายที่มีประวัติความเป็นมาเชื่อมโยงกับพระแก้วอาสา หอพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้เป็นที่เก็บรวบรวมเรื่องราวประวัติและวีรกรรมที่ท่านทำ

ไว้และเป็นที่จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับพระแก้วอาสา เช่น เติงนอนไม้แกะสลัก หอพระจำลอง ฝีมือช่างชั้นสูง เครื่องแต่งกาย อาวุธ รวมทั้งภาพวาดของท่านเอาไวด้วย

จากนั้นออกเดินทางต่อบนถนนสายเดิม ถัดมาไม่กี่กิโลจากวัดศรีภูมินัก เมื่อผ่านไปถึงชุมชนบ้านเก่า ต. นาหอ ข้างทางจะพบกับกลุ่มแม่บ้านแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งมีสินค้าขึ้นชื่ออย่างกล้วยเบรคแตกให้ได้ลิ้มลองกัน (พิกัด ละติจูด : N17 20.608, ลองจิจูด : E101 08.755) ออกแรงปั่นจักรยานกันต่อไปอีกสักนิดก็จะถึงบ้านนาดี (พิกัด ละติจูด : N17 22.856, ลองจิจูด : E101 09.390)

ที่นี่เล่ามีชื่อเสียงเรื่องน้ำผักสะทอนและการแปรรูปน้ำผักสะทอนเป็นน้ำพริกแจ้วดำ ซึ่งผลิตโดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาดี เป็นสินค้าโอท็อปดีเด่นของอำเภอที่ซื้อไปรับประทานเองก็ได้หรือเป็นของฝากคนทางบ้านก็ดี กลับออกมาจากบ้านนาดี (ถ้าใครที่แรงดีก็สามารถเดินทางต่อไปจนถึงบ้านปากหมันที่เป็นจุดบรรจบกันของลำน้ำหมันกับแม่น้ำเหือง) ย้อนกลับเส้นทางเดิมเพื่อเข้าตัวเมืองซึ่งจะมีจุดท่องเที่ยวที่เป็นไฮไลท์อีกแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ที่บ้านนาหม่วน ต.นาหอ (พิกัด ละติจูด : N17 21.780, ลองจิจูด : E101 09.406)

หากย้อนความกลับไปสักเล็กน้อย การทำนาข้าวในเขตที่ราบของอำเภอด่านซ้ายยังคงต้องพึ่งพาน้ำจากลำน้ำหมัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นลำน้ำสายหลักของอำเภอด่านซ้ายที่เปรียบเสมือนเส้นเลือดที่ไหลหล่อเลี้ยงเรือกสวนไร่นาของชาวบ้านที่นี่ การที่จะดึงเอาน้ำขึ้นมาใช้ ตั้งแต่อดีตกาลมาแล้วนั้น ชาวบ้านซึ่งมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงพลังจากธรรมชาติเป็นหลัก จึงได้ประดิษฐ์เครื่องกลวิดน้ำที่ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ชาญฉลาดขึ้นมาติดตั้งไว้ในลำน้ำใช้สำหรับทดน้ำเข้าสู่ผืนนา หากใช้เส้นทางที่ลัดเลาะไปตามหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมลำน้ำแห่งนี้ สิ่งที่สามารถพบเห็นและสร้างความตื่นตาตื่นใจอย่าง กังหันวิดน้ำขนาดใหญ่ ที่ชาวบ้านของที่นี่เรียกว่า “พัด” หรือ “หลูก” ซึ่งปัจจุบันเริ่มหาซื้อได้ยากเต็มทีจากการเข้ามาแทนที่ของเครื่องสูบน้ำที่ใช้พลังงานไฟฟ้าหรือน้ำมัน สำหรับใครที่จะเดินทางไปด่านซ้ายในช่วงหน้าฝนนี้แล้วอยากไปสัมผัสและดื่มด่ำกับบรรยากาศของวันเวลาเก่าๆ ที่มีภาพของทุ่งนาเขียวจีและกังหันวิดน้ำอยู่ท่ามกลางนาตัดกับฉากหลังที่เป็นขุนเขาและท้องฟ้าสีครามก็

ลองแวะเวียนไปชมกันได้ เส้นทางท่องเที่ยวสายนี้เมื่อย้อนกลับเข้ามาจนถึงบริเวณที่ว่าการอำเภอด่านซ้าย จะมีระยะทางประมาณ 28 กิโลเมตร

<http://dasta.or.th/dastaarea5/th/684/137-137.html>

<http://lek-prapai.org/home/view.php?id=458>

<https://www.baanmaha.com/community/threads/5759>

<http://dasta.or.th/dastaarea5/th/684/137-137.html>

<http://book.dou.us/doku.php?id=sb101:1>

คณะผู้จัดทำ

คณะที่ปรึกษา : นายคำพันธ์	สุพรมอินทร์ผอ.กศน.อำเภอด่านซ้าย
คณะทำงาน : นายจิรภัทร	นามพุดธา ครู
นางนฤนาถ	ไพศาลธรรม ครูอาสาสมัครการศึกษาออกโรงเรียน
นางสาวนฤมล	ราชพัฒน์ ครูอาสาสมัครการศึกษาออกโรงเรียน
นายคูสิต	สารมะโน ครูกศน.ตำบล
นางจรัสศรี	บัวพิทักษ์ ครูกศน.ตำบล
นางสาวเสาวนีย์	สารมโน ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
นายชนะพงษ์	มั่งจันทร์ พนักงานพิมพ์ ส.3
นางรัชดา	เชื้อบุญมี บรรณารักษ์